

UDK: 325.2 (83=163.42) "1896/1918"
 323.1 (83=163.42) "1896/1918"
 Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 18. 3. 2002.

Nacionalno-političke kontroverze među hrvatskim iseljenicima u Magallanesu (1896.-1918.)¹

MATEO MARTINIĆ BEROŠ

Universidad de Magallanes, Punta Arenas, Republika Čile

Autor prikazuje razvoj političke misli i organiziranog djelovanja hrvatskih iseljenika u čileanskom gradu Magallanesu, krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Događaji u hrvatskim pokrajinama Austro Ugarske Monarhije u zadnjim godinama njezinog postojanja, Prvi svjetski rat i nastanak nove jugoslavenske države, odražavali su se i na hrvatske iseljenike u Čileu, odnosno na njihove političke stavove i poglede.

Uvod

Velika nazočnost Hrvata (Dalmatinaca) u pokrajini Magallanesu (Čile) povijesno se isticala dvjema osobinama. Prva se odnosi na njihovu brojnost u odnosu na druge doseljeničke skupine europskog podrijetla koje su stigle u staru koloniju uglavnom u razdoblju između 1890. i 1914. godine, a druga, koja će se javiti tijekom vremena, odnosi se na njihov društveni, gospodarski i kulturni značaj, proizašao iz te nazočnosti i djelatnosti iseljenika i njihovih potomaka u kasnijem razvoju Magallanesa.

Da bi se to razumjelo, dostatno je imati na umu da su Hrvati činili otprilike polovicu od ukupnog broja europskih doseljenika na čileanskom jugu. To je u svoje vrijeme značilo sudjelovanje takvim udjelom u stvaranju krvnih srodstva da u današnjoj društvenoj zajednici u Magallanesu ono nije manje od jedne četvrtine.

No, postoji također još jedna osobina tog doseljeničkog kontingenta koja se do sada nije valjano razmatrala pa je čak ne znaju ni potomoci. Riječ je o političkim i nacionalnim kontroverzijama među iseljenicima koje su se pojavile u posljednjim godinama 19. stoljeća i trajale do prvog

¹ Ovaj rad je prvobitno objavljen pod naslovom "La controversia politico-nacional entre los inmigrantes croatas de Magallanes (1869.-1918.)", *Studia Croatica*, svezak XX-VI, br. 4, 303.-331., Buenos Aires 1985.

desetljeća 20. stoljeća ili točnije rečeno, do kraja Velikog europskog rata iz kojega je izašla unija južnoslavenskih naroda i stvorena nova država Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, prethodnica Federativne Republike Jugoslavije.

Treba uz to istaknuti da su kontroverzije izbile posebno u iseljeničkoj eliti, dakako između onih koji su imali viši nivo obrazovanja. Većina se iseljenika emotivno opredjeljivala prema suprotstavljenim idejama i pasivno izražavala svoje sklonosti, no na kraju spomenutog razdoblja svi su se u većoj ili manjoj mjeri priklonili jednoj od prevladavajućih opcija.

Osnivanje Austrijskog društva uzajamne pomoći

Sredinom posljednjeg desetljeća 19. stoljeća skupina hrvatskih iseljenika imala je tri stotine i pedeset osoba.² Poznato je također da su iseljenici neprestano pristizali i broj je naočigled rastao. To znači da je postojala dostatna temeljna skupina koja je mogla pokrenuti osnivanje udruženja uzajamne pomoći koje bi pružalo određenu zaštitu radnicima, a to su Hrvati u većini i bili.

Tijekom 1896. godine u kavani Antonija Miličića u Punta Arenasu uobičajeno se svaki dan okupljao priličan broj ljudi, većinom Dalmatinaca, među kojima su bili Natalio Bravo Kosović, Elias Ilić, Alejandro Radulović i Vicente Litrica. U živom razgovoru o različitim stvarima Kosović je iznio potrebu stvaranja bratstva u uzajamnoj pomoći koja bi se pružala bolesnim sunarodnjacima ili onima kojima je ona potrebna. Ovdje treba napomenuti da su u to vrijeme Portugalci, Španjolci i Talijani nastanjeni u Magallanesu već imali svoje udruge uzajamne pomoći, a od 1893. godine postojalo je jedno takvo udruženje, ali kozmopolitskog obilježja.

Nazočni su oduševljeno prihvatili zamisao Brava Kosovića i pošto se ona brzo proširila među ostalim iseljenicima iz Dalmacije, nakon nekoliko dana sazvan je sastanak na kojem se jedino razmatrao njegov prijedlog i dogovoreno je osnivanje društva koje je i utemeljeno 4. rujna 1896. godine.

Treba također napomenuti da se već tijekom održavanja tog pripremnog sastanka dogodilo nešto što će poremetiti zajedničko raspoloženje. Pedro Pasinović, najpoštovaniji među iseljenicima, obratio se okupljenima sudjelujući u raspravi na talijanskom jeziku. To je uznemirilo nazočne Dalmatince koji su tražili da im to objasni. Pasinović im je rekao da je to učinio poštujući mali broj nazočnih koji ne znaju hrvatski jezik.

Onda se raspravljalo o pripadnosti udruge i u vezi s tim o imenu koje bi ona trebala nositi. Unatoč pretežnom broju Dalmatinaca među nazoč-

² Popis stanovništva Republike Čilea 1895. godine bilježi 5 170 stanovnika u Magallanesu, od kojih su 3 312 bili Čileanci, a 1 850 stranci (12,32 %) među kojima samo 32 nisu bila iz Europe. Od ukupnog broja stranaca 359 (6,9 %) ih je bilo upisano kao austrougarski podanici, a ta je nacionalna pripadnost u potpunosti označavala osobe hrvatskog (dalmatinskog) podrijetla.

nima i njihovu mišljenju da bi društvo trebalo imati slavensko ime, nametnuo se austrijski naziv zbog toga što je postojao vrlo mali broj, neznatna manjina onih koji nisu bili hrvatskog podrijetla i zbog toga što su svi oni koji bi pristupili tom društvu, trebali biti podanici cara Franje Josipa habsburškoga.

Otvorenim ili prikrivenim neslaganjem s time začeta je na samom početku klica budućih razmirica i nesloge.³

Možemo razumjeti nezadovoljstvo goleme većine članova društva jer, iako su se smatrali podanicima austrijske krune, nisu ništa manje bili svjesni da su slavenskoga roda i da im je kultura hrvatska kao i jezik, a njihov nacionalni osjećaj bio je neupitan i snažan. Poznata je činjenica da im je u rodnoj Dalmaciji, iz koje su gotovo u potpunosti svi potjecali, carska bečka vlast nametnula talijanski jezik kao službeni, ali to nije imalo važnost i snagu zakona u tuđoj i slobodnoj zemlji kao što je u ovom slučaju bio Čile.

Zbog toga i nekih drugih razloga otpor tijekom vremena nije jenjavao, a one koji su mu stajali na čelu kao što je to bio Juan Sekul i Andrés Štambuk izbacili su iz tog udruženja. Tim je povodom 9. listopada 1900. trideset i šest članova društva podnijelo upravi zahtjev da se održi opća skupština na kojoj bi se raspravljalo o tom vrlo značajnom i bitnom pitanju.

U društvu su se tada stvorile skupine koje su bile za upravu ili protiv nje što je dovelo do ostavke tajnika Andrésa Juričića i ostalih članova uprave koji su se slagali s mišljenjem disidenata, a ta je okolnost kasnije natjerala i samog predsjednika Matea Pasinovića da podnese ostavku. Bili su uzaludni pokušaji da se pravilnikom udovolji nezadovoljnicima, obećavala im se čak uporaba hrvatskog jezika na sjednicima i u spisima društva, ali razdor je postao nepremostiv i sve je vodilo prema rascjepu.

Na kraju su u društvu ostali oni koje bismo mogli smatrati lojalnim podanicima Njegova Veličanstva Franje Josipa. Bio je to znatan broj doseljenika iz Dalmacije, poštenih i dobrih ljudi koji nisu nikad zanijekali svoju rasu, jezik, vjeru i kulturu, a nisu padali pod utjecaj razdraganog narodnjaštva iz vodstva drugog znatnog dijela iseljeničtva.

Hrvatska čitaonica

Tijekom vremena hrvatski je nacionalni osjećaj, potaknut dolaskom novih iseljenika, ojačao. On je dobio pravi izraz u spontanoj odluci vatrene iseljenika o osnutku vrijedne kulturne ustanove koja bi bila središte za promicanje ideja i koja bi bila od društvene koristi.

³ To je mučilo Brava Kosovića, pokretača zamisli, koji nije pristupio novom društvu uzajamne pomoći. Od ukupno 241 člana Austrijskog društva uzajamne pomoći između 1896. i 1900. smatra se da svega 13-ero nije bilo hrvatske nacionalnosti, dakle manje od 5 posto.

Tako je 2. travnja 1899. osnovana Hrvatska čitaonica i ona će biti prva takva ustanova hrvatskih iseljenika u iberijskoj Americi. Nju je povjesničar Lucas Bonačić nazvao "zvijezdom Danicom slavenstva".

Među njezinim utemeljiteljima treba spomenuti Andrésa Juričića, Juana Sekula, Simona Paravića, Jerónima Martinića i Nicolasa Štambuka koji su bili Juričićevi sudrugovi u upravi.

Unatoč svome kratkom postojanju, samo jednu godinu, ta je ustanova uspjela razviti takvu kulturnu djelatnost da se s pravom smatra zagovornikom i pretečom hrvatstva u Magallanesu.

Hrvatsko dobrotvorno društvo

I prije nego što su i izbili sukobi u Austrijskom društvu bilo je onih koji su, nezadovoljni njegovim postupcima, odlučili izaći iz njega, poneseni mišlju o osnutku drugog sličnog udruženja, ali s istaknutim slavenskim obilježjima. Doista, jedna skupina iseljenika koju su predvodili Francisco Tomšić, Juan Sekul, Andrés Štambuk, Bartol Poduje, Juan Ursić, Juan Spanić i Juan Turina i još nekolicina, udarila je 28. prosinca 1900. temelje novoj zajedničkoj udruzi koju su nazvali Hrvatsko dobrotvorno društvo.⁴

Nedvojbena hrvatska obilježja nisu se samo očitovala u isticanju hrvatskog imena, u uporabi hrvatskog jezika i nacionalnih atributa,⁵ nego posebno u tome što je društvo, uz svoje ciljeve, postalo tijekom godina najprije snažna jezgra, a zatim i rasadište hrvatskog narodnjaštva u Magallanesu.

Jorge Jordan je u svojoj rječitoj besjedi pročitanoj na sjednici 14. prosinca 1902. godine, prigodom proslave druge obljetnice udruženja, izrazio zajedničko raspoloženje njegovih članova ovim riječima: "Možemo biti ponosni što smo osnovali 'Hrvatsko dobrotvorno društvo'. Bijasmo prvi koji smo začeli pokret s ciljem da nas više ne zovu i prepoznavaju kao Austrijance, nego po našem pravom hrvatskom imenu, hrvatskoj narodnosti i jeziku. Ne varam se kad kažem da još uvijek nismo svjesni kakvo smo djelo učinili. Hrvatska nam je, draga braćo, mila, ali to nije dostatno pa sada više nego ikad prije moramo biti za Hrvatsku i za hrvatsko ime. Ne dopustimo nikome da vrijeđa našu svetu stvar. S dubokim poštivanjem trebamo uznositi naš hrvatski jezik. Ukрасimo i uljepšajmo naše kuće jedino našim hrvatskim trobojnicama. Tako ćemo pokazati čitavom svijetu naš osjećaj hrvatstva i da smo časnici sinovi zemlje koja je toliko dičnih ljudi dala Europi tijekom prošlih stoljeća, a koja danas stenje

⁴ Bilo je 34 članova osnivača, a na kraju 1900. 127 članova (80 osnivača), 46 redovnih i jedan počasni).

⁵ Amblem društva bila je hrvatska trobojnica i grb trojednog kraljevstva Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.

pod austro-ugarskim silništvom. Uznajstojmo našim djelovanjem osloboditi od ropstva milu nam domovinu Hrvatsku".⁶

Slavensko vatrogasno društvo

Kao naknadni ishod unutrašnjih hrvatsko-austrijskih razmirica, nešto više od godinu dana poslije utemeljenja Hrvatskog dobrotvornog društva, osniva se vatrogasno društvo koje čine dobrovoljci isključivo slavenskog podrijetla, koji su uz to bili i podanici dvojne monarhije.

Bila je to zamisao Miguela Kačića koji ju je u studenome 1901. iznio zatraživši od uprave Austrijskog društva dopuštenje da održi u društvenim prostorijama sastanak na kojem će obrazložiti svoj naum. Sastanak se zaista održao 1. siječnja 1902., a nazočno je bilo 29 iseljenika, svi mahom Dalmatinci. Svestrano su podržali Kačićevu ideju pa je dogovorena osnivačka skupština za 6. istog mjeseca.

Tog je dana pod pokroviteljstvom Austrijskog društva uzajamne pomoći osnovana Četvrta brigada austrijskog dobrovoljnog vatrogasnog društva. Njezinu su prvu upravu činili Miguel Kačić, Lorenzo Miloš, Bartolo Poduje, David Dragičević, Juan Marović i Andrés Juričić.

Očito da izabrano ime nije bilo jednodušno prihvaćeno pa je Juričić u ulozi kapetana već na sjednici 10. travnja predložio da se ono promijeni u Slavjansko dobrovoljno vatrogasno društvo. Taj prijedlog nije tada dobio potpunu potporu pa je bio odbijen. Unatoč tom neuspjehu Juričić je i dalje bio uporan u svom zahtjevu i promicao ga je kao rodoljubnu stvar. U tim se okolnostima 4. svibnja održala nova skupština društva i tada je većina prihvatila ime na kojem je inzistirao uporni Juričić.

Unatoč tome što je pridjev "slavjanski" bio prihvaćen, on je ipak djelomično zadovoljavo nacionalno raspoloženje većine dragovoljaca i to što je ono prihvaćeno treba shvatiti kao ustupak onima koje bi zasmetalo hrvatsko ime. Unatoč tome treba istaknuti da su svi dokumenti društva bili na hrvatskom jeziku i da je bio prihvaćen pozdrav "Bog i Hrvati!". Time je tada, čini se, nacionalno raspoloženje Hrvata bilo zadovoljeno pa je započeo miran i stabilan razvoj društva bez ikakvih trzavica.

Vrela probuđenog hrvatstva u Magallanesu

Da bi se moglo razumjeti duhovno raspoloženje koje je zahvatilo južnoslavenske iseljenike, posebice one nastanjene u Punta Arenasu, treba podsjetiti na okolnosti koje su vladale u to doba na početku 20. stoljeća u domovini, zemlji Hrvata.

Od početka četvrtog desetljeća prošlog stoljeća kada se 1848. u srednjoj Europi javlja društveni i politički pokret kao zakašnjeli odraz Fran-

⁶ Lucas BONAČIĆ DORIĆ, *Historia de los Yugoslavos en Magallanes, Su vida y su cultura*, svezak III., Punta Arenas 1939.-1948., 15.

cuske revolucije, u Dalmaciji niče ilirizam kao ideološka i pokretačka snaga nacionalne obnove jugozapadnih Slavena iz čega je nastao hrvatski preporod kao što je u to doba bio Rissorgimento u Italiji.

Ljudevit Gaj (1809.-1872.), otac ilirizma, počeo je buditi uspavanu hrvatsku nacionalnu svijest. Pokret se formirao na njegovim idejama i polako je nametnuo javnu upotrebu hrvatskog jezika umjesto lokalnih govora i tuđih jezika. Time se značajno razvila hrvatska literatura (i lirsko pjesništvo) kao izraz duhovnog preporoda koji se okretao nacionalnoj kulturi drevnih korijena. Gajev je politički san bio stvoriti državu koja bi okupila sve južnoslavenske narode koji su u to doba bili razdvojeni i pod različitim vlašću (austrijskom, mađarskom, srpskom, otomanskog carstva). Taj romantičarski ideal nije mogao uspjeti jer se dio Srba, Slovenaca pa čak i dio hrvatskog naroda tomu odupirao.

Međutim, revolucija 1848. godine u Austriji pokazala je da je hrvatska vojska odlučan čimbenik afirmacije monarhije i ostanka Mađarske u carstvu i taj povijesni udio je kao nikad ranije probudio nadu mnogih rodoljuba u uskrснуće personalne hrvatske nacionalne politike o ujedinjenju svih povijesno hrvatskih zemalja kao federacije u habsburškom carstvu. Tako su hrvatska hrabrost i krv održavale bečku vlast i učinile da mađarski ustanak doživi poraz. Nezahvalnošću mladog cara Franje Josipa osujećen je san o obnovljenoj Hrvatskoj.

Takve su bile okolnosti kad se pojavio sjajan lik, veliki mislioc i rodoljub Ante Starčević koji je jasno i potpuno zastupao u zagrebačkom Saboru i u samom Beču neotuđiva prava svoga naroda. Stvorio je Stranku prava koja se temeljila na njegovim idejama. U toj stranci je stvoren filozofsko-politički izraz hrvatski nacionalizam ili hrvatstvo koje je ojačalo u borbi protiv mađarskog hegemonizma.

Starčevićeve ideje koje su se širili i koje su bile prihvaćene od 1861. pa do njegove smrti 1896. bile su zasnovane na obnovi hrvatskog nacionalnog identiteta i to ujedinjenjem hrvatskih povijesnih krajeva i ponovnim razvojem stare kulture kako bi se kasnije mogao svladati legitimizam (lojalnost carskoj dinastiji), onda kad se izgubi povjerenje u Beč i konačno izgradi nacionalna demokratska i liberalna država u skladu s političkim razvojem zapadne Europe.

Ipak, na početku 1870. godine hrvatstvo je dobilo takmaca kad je slavni đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer uzdigao stijeg Gajeva ilirizma i obnavljajući njegove zamisli isticao osnovni cilj političkog ujedinjenja svih južnoslavenskih naroda - jugoslavenstvo.⁷

Strossmayerove ideje imale su oduševljene pristaše u Dalmaciji, pridobile su čak i političke vođe kao što su to bili Frano Supilo i splitski gradonačelnik Ante Trumbić, koji su postali veliki starčevićanci. To objašnjava snažno jugoslavenstvo koje su mladi ljudi upili u Dalmaciji i kasnije ga širili među iseljenicima.

No unatoč širokom prihvaćanju tih zamisli, hladnoća koju su iskazivali Srbi prema njima rezultirala je susretom srpskog političkog vodstva sa Starčevićem.⁸ To se dogodilo 1894. kad se ujedinjuje hrvatska oporba protiv vladajućeg carskog austro-ugarskog režima i objavljuje svoj neposredni zahtjev za ujedinjenjem povijesnih hrvatskih zemalja u zajedničku državu, ali političkom susravu habsburškog carstva.

To ozračje velikog preporoda nacionalnog duha i kulture i kontroverzija o načinima pronalaženja praktičnog rješenja u ostvarenju glavnog cilja - obnove hrvatske domovine, a čežnja koja se ugnijezdila u duši naroda tijekom dugih osam stoljeća i napajala mu um i dušu, imala je dalekog odjeka u srcima i mislima mnogih iseljenika na tlu Amerike.

Imajući na umu te okolnosti, možemo u Magallanesu na početku 20. stoljeća uočiti dva stajališta ili dvije težnje. Jedan legitimistički ili austrijski, koji je otvoreno iznosila većina, ali pritom treba voditi računa o broju Dalmatinaca u Austrijskom društvu uzajamne pomoći. Stajalište se može definirati kao čin o kojem se nije razmišljalo ili kao prihvaćanje činjeničkog stanja u domovini, dok je samo nekolicina zastupala promišljeno pridruživanje austro-ugarskoj vladavini. Drugo stajalište zastupalo je hrvatski nacionalni pokret koji je sve više dobivao rodoljubnu potporu velikog broja iseljenika i koji je prevladao među iseljeničkom "inteligencijom".

Borba za iseljeničko predstavništvo između austrijskog i hrvatskog pripomoćnog društva

Političke trzavice, koje su uskomešale dalmatinsko-hrvatsko iseljeničtvo u Magallanesu, izbile su u javnost tijekom 1903. godine kad su pojedina društva nastojala steći naklonost i priznanje od prvog austrijskog diplomatskog predstavnika u Čileu.⁹

Bilo je to djelomično i pitanje ugleda u mjesnoj društvenoj zajednici, a posebice u ondašnjoj naseobini i pokrajinskoj vlasti. Stoga je Hrvatsko pripomoćno društvo u nastojanju da pretekne svoga suparnika podnijelo zahtjev o imenovanju konzularnog predstavnika kako bi se zadovoljile potrebe iseljenika.¹⁰

⁷ Na jugu ("jug" - sur).

⁸ Tada je srpsko političko vodstvo prihvaćalo političko ujedinjenje južih Slavena samo pod hegemonijskom dominacijom njihove države nad budućim sastavnicama (velikoserpsko).

⁹ Austro-Ugarska Monarhija do te godine nije imala svoga stalnog akreditiranog predstavnika pri Vladi u Santiagu. Tadašnja politička stabilnost i gospodarski razvoj Čilea sve su više pridonosili njegovu ugledu. Zbog toga, a i zbog znatnog broja iseljenika, podanika Habsburške Monarhije, dvojna vlada je razmotrila sporazum o reguliranju odnosa s republikom na jugu Tihog oceana.

¹⁰ U to doba naseobina Hrvata u Magallanesu je imala otprilike tisuću članova.

Tako je u pismu, koji su 1. travnja potpisali Juan Sekul, predsjednik, Jorge Jordan, tajnik i Juan Turina, blagajnik, upućeno austrougarskom ministru Leonardu Starzénskom, između ostaloga stajalo: "Vaša Ekseklencijo, kao vjerni podanici austrougarske monarhije, koju V. E. ima čast danas predstavljati u ovoj Republici, u ime tisuću i pet stotina naših građana koji govore hrvatskim jezikom i žive ovdje na krajnjem jugu svijeta, javljamo se u traženju prava koje nam po Božjimi i austrougarskim zakonima pripada, pa neka V. E. izvoli što je moguće prije imenovati konzula u ovom gradu koji bi pored predstavljanja Države čiji smo mi podanici, štitio i naše buduće interese.

Prošlo je dvadeset godina otkako su Hrvati stupili nogom na ove obale i bili do dana današnjega poput broda bez kormila. Mnogo smo se puta obraćali našem poslaniku u Beču da bi nam imenovao konzula, ali je uvijek to bilo uzaludno. Danas sve naše nade polažemo u V. E. kako bi nam molbe bile uslišene i da nam bude imenovan pravičan i častan konzul naše hrvatske narodnosti na diku Austro-Ugarske, a koji bi nas uza to mogao razumjeti na našem hrvatskom jeziku".¹¹

Treba napomenuti da se rodoljuban duh, koji je pokrenuo podnositelj molbe, nije očitovao toliko u uljudnom zahtjevu na kraju drugog odjeljka citiranog ulomka, koliko u izricanju pozdrava na kraju pisma: "Neka Bog čuva Njegovo Veličanstvo, našeg dobrog hrvatskog kralja Franju Josipa I. i njegova izaslanika grofa Leonarda Starzénskog". Na otmjen i profinjen način podsjeća se diplomata na točnu povezanost njegova vladara i hrvatske zemlje.

Odgovor, kako to dolikuje osobi iskusnoj u toj službi, sadržavao je ministrovu zahvalnost na pozdravima i obraćanju i to kako će se osobno založiti za njihov podnesak. Uz to je tražio da mu se podnesu podaci o mogućim kandidatima za carskog i kraljevskog konzula u Punta Arenasu.

No, kad su austrijski legitimisti, koji su zakasnili u izražavanju svoje privrženosti Starzénskome, doznali za pismo, odlučise što brže izraziti svoju odanost. Dana 27. svibnja 1903. godine upućeno je priopćenje carskom i kraljevskom predstavniku u kojemu se potpisnici žale na njegovo brzo priznavanje istovrsnog hrvatskog društva.

"Mi potpisani", istaknuli su, "članovi uprave 'Austrijskog pripomoćnog društva' slobodni smo upoznati V. E. s našim dubokim razočaranjem koje smo doživjeli vidjevši da se V. E. obratilo upravi 'Hrvatskog pripomoćnog društva' tražeći podatke o osobi koja bi mogla predstavljati našu domovinu u ovim krajevima.

¹¹ Prvislav R. WEISSENERGER, "Relaciones entre Austria - Hungaria y Chile - La misión del Conde Starzénski Primer Ministro en Chile (1903.-1904.)", *Anales de la Facultad de Filosofía y Ciencia, Pontificia Universidad Católica de Chile*, Santiago de Chile 1968., 17.; *El Comercio* (Punta Arenas), 4. VI. 1903.

Ovaj neobičan postupak naći će V. E. opravdanim kada sazna da društvo kojemu pripadamo jest jedini i pravi predstavnik austrougarske naseobine kao što je to jasno istaknuto u njegovom imenu.

Smatramo našim pravom upoznati V. E. da je "Austrijsko društvo" bilo prvo udruženje u naseobini, i da postoji od 1896. godine i od tada uspješno djeluje. Zhvaljujući pregnuću svoji 280 članova uspjelo je danas posjedovati kapital u pričuvi od 10.000 čileanskih pesosa. Pomoć, koju ovo društvo pruža onima koji osjećaju da im je ona potrebna, vidljiva je i potpuno prepoznata i time ne niječemo "Hrvatsko društvo", koje je kasnije nastalo, i njegove zasluge. Mislimo da ono nije pozvano da predstavlja našu zajednicu jer mi želimo jedinstvo moćnog carstva, a ono nas iznimno vrijeđa, nas odane austrijske podanike.

Zbog toga smo dužni V. E. smjerno izložiti naše mišljenje o tome da svaki podatak u svezi s našim najprikladnijim predstavnikom iz ovoga područja treba ovo društvo odaslati".¹²

Nekoliko tjedana poslije tog pisma slijedio je zahtjev upućen Starzénskom sljedećeg sadržaja:

"Dolje potpisani vjerni podanici Nj. V. austrougarskog cara jednako prosvjeduju protiv tvrdnje koju je tom časnom predstavniku Carstva u Čileu iznijelo 'Hrvatsko pripomoćno društvo' kazavši da u Punta Arenasu postoji samo hrvatska naseobina i savjetuju gospodina ministra da se u imenovanju carskog predstavnika pridržava mišljenja o određenoj osobi koju uprava 'Austrijskog društva' smatra podobnom budući da ono ima velike zasluge, vrijedno članstvo i velikodušno je prema potrebama društva".¹³

U svom odgovoru diplomat je pazio da ne povrijedi ničiju osjetljivost i izbjegao je izjasniti se u korist jednog ili drugog društva, a što se tiče imenovanja konzula, istaknuo je da bi bilo najprikladnije da donesu prijedlog na temelju zajedničkog dogovora.

Zbog poznate netrpeljivosti između vođa obaju društva, takav prijedlog nije imao izgleda za uspjeh. Naprotiv, filoaustrijanci su se požurili dati ministru na znanje kako ne postoji mogućnost dogovora s hrvatskim društvom zbog već znanog njegova revolucionarnog i separatističkog duha koji prožima ljude iz hrvatske provincije i čak ga iskazuju u tisku, što potvrđuje postojanje lista *Sloboda* u ovoj zemlji, a sve je to u suprotnosti s raspoloženjem većine podanika N. V. cara, koju čini 90 posto tamnijeg stanovništva.¹⁴

Da bi se razumjelo spominjanje *Slobode* potrebno je napomenuti da je taj list koji je u ožujku 1902. godine pokrenuo u Antofagasti Juan Krstu-

¹² P. WEISSENBERGER, n. dj., 19.

¹³ L. BONAČIĆ DORIĆ, n. dj., 57.

¹⁴ Isto, 58.

lovič, ubrzo došao do iseljenika u različitim dijelovima Čilea i da je podržavao politiku hrvatskog nacionalizma i neposredno zastupao nezavisnost stare kraljevine.

Očito nezadovoljstvo, koje su legalisti prema listu iskazivali, bilo je takvo da je ono potaknulo netrpeljivost prema njegovu dopisniku iz Punta Arenasa Andrésu Juričiću i gotovo su ga istjerali iz Austrijskog društva u kojem je radio.

Bilo je prirodno da se u tim okolnostima grof Starzénski priklonio spomenutom društvu i prihvatio njegov prijedlog za konzularnog predstavnika. Izbor je pao na Joséa Pasinovića, poznatog trgovca podrijetlom iz Boke Kotorske.

U svakom slučaju austrijski legitimizam u Magallanesu je izvojevao pobjedu. No, to je bila Pirova pobjeda jer su na kraju posljedice toga događaja i još nekih drugih vanjskih okolnosti pridonijele da hrvatstvo ojača i proširi se među članovima lokalne dalmatinske zajednice.

Događaji u Hrvatskoj između 1903. i 1909. i njegovi odrazi u Magallanesu

To što se događalo u okrilju dalmatinske naseobine u Magallanesu bila je samo mala obiteljska razmirica bez većeg značenja. Međutim, ona će ojačati i postati sve važnija nakon što su se proširile uznemirujuće vijesti među iseljenicima iz daleke domovine o hrvatskom protumađarskom ustanku 1903. godine.

Sramna i slijepa i budimpeštanska politika prema Hrvatskoj nije nimalo htjela zadovoljiti legitimno nezadovoljstvo pretežne većine, nego ga je još više potpirivala. Izraženi zahtjevi za autonomijom, koji su vodili računa o jedinstvu carstva, i potpuno opravdana težnja za samoopredjeljenjem hrvatskog naroda, bili su ponovno zanemarivani i izigrani i tako je izazvana narodna pobuna u Hrvatskoj (Slavoniji) pod mađarskom vlašću koja je bila brutalno ugašena.

Tada su hrvatski predstavnici iz Dalancije i Istre u bečkom parlamentu zahtijevali da Franjo Josip intervenira kao hrvatski kralj, ali je to bilo bez uspjeha. Ta nepromišljenost vladara, kao što je to dobro istaknuo Prvislav Weissenberger, obilato je pridonijela radikalizaciji hrvatskog nacionalizma.

Mnogobrojna hrvatska naseobina u Magallanesu prva je u Čileu doznala za te događaje i nije trebalo dugo čekati na njezine izraze bola i osude. Nacionalna zastava na pročelju središta "Hrvatskog pripomoćnog društva" spuštena je na pola koplja u znak žalosti za žrtvama mađarskog terora. Osnovan je *ad hoc* odbor radi prikupljanja novčane pomoći za rodbinu palih tijekom prosvjeda i tom su prigodom pozvani iseljenici da odustanu od proslave careva rodendana 18. kolovoza i da se tako solida-

riziraju u izražavanju osude kao što to čine druge zajednice na sjeveru Čilea.

Izrazi osude hrvatskih nacionalista u Magallanesu nisu ipak poprimili takvu oštrinu ili čak nasilje koje će se kasnije pojaviti među iseljenicima u Antofagasti.

Ali na tome se nije ostalo jer se novi oblik reakcije u Magallanesu na poznate događaje u Hrvatskoj našao u odluci Četvrtog vatrogasnog društva, donesenoj na skupštini 25. lipnja te godine, kojom se jednostavno određuje da se društvu dade hrvatsko ime.

U rodoljubnom zanosu nekoliko mjeseci kasnije iznikla su u Punta Arenasu nova udruženja.

Prvo je bilo Hrvatsko tamburaško društvo 'Tomislav' osnovano 22. svibnja 1904. na poticaj Pedra Gašića, koji je nedugo prije toga stigao u Magallanes. Cilj mu je bio promicati hrvatsku glazbu, pjesmu i poeziju i njegovati rodoljubni osjećaj, odnosno širiti hrvatsku kulturu u regiji kako među svojim tako i među drugima.¹⁵ Slično nastojanje na području scenske umjetnosti urodilo je te iste godine osnivanjem Hrvatskog omladinskog društva. I konačno, treba spomenuti pojavu tjednika *Male novine*, 19. ožujka 1905. godine, koji je pokrenuo već spominjani Gašić. On će otada postati jedan od intelektualaca koji će nadahnjivati hrvatski nacionalni pokret u Magallanesu, čiji će rast i sve veća konsolidacija biti očevidni.

Tako su tekli događaji sredinom prvog desetljeća 20. stoljeća. Stanje, mogli bismo reći, ustalilo se u nekakvom statusu quo. Legitimisti, okupljeni u svome bastionu Austrijskom društvu raspolagali su konzularnim predstavnikom i ne baš velikim brojem vatrenih pristaša. Hrvatsko narodnjaštvo učvršćeno u raznim društvenim udrugama, snažno se razvijalo i stjecalo sve veću popularnost među iseljenicima.

U to doba zanimljivu su ulogu u konsolidaciji toga stanja odigrale vijesti koje su redovito stizale iz drugih sjedišta hrvatskih iseljenika kao što su to bili Antofagasta i Rosario, važan grad u Argentini, dakako uz novosti iz Dalmacije i Hrvatske.

Otuda i vijest o nagodbi nazvanoj "Riječka rezolucija" koju je donijelo vodstvo dalmatinskih Hrvata kao dio političkog pakta sklopljenog s mađarskom oporbom i podnesenog bečkoj carskoj vladi, u kojem je zapravo prihvaćeno poštovanje hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1868. (ona je ustanovila pravila kojima se uređuju uzajamni odnosi na temelju povijesne Pacte Convente iz 1102. godine). To je bio odgovor na potporu mađarskoj oporbi dijela dalmatinskih i hrvatskih predstavnika u bečkom parlamentu i zagrebačkom saboru.¹⁶

¹⁵ To je glazbeno društvo bilo prve takve vrste u hrvatskom iseljeničtvu u Južnoj Americi.

¹⁶ Da bi se izbjegle nejasnoće, treba napomenuti da su, iako dio povijesno jednog hrvatskog naroda, Hrvati iz Dalmacije bili podanici carske austrijske krune od 1797. godi-

Spomenuti dogovor je kasnije nadopunjen drugim, poznatim pod imenom "Zadarska rezolucija", prema dalmatinskom gradu u kojem je bio potpisan, a u skladu s kojim bi zapravo srpska manjina u Hrvatskoj preko svoga političkog vodstva podržala mađarsku oporbu, a ova bi se zauzvrat obvezala dati potporu u dobivanju veće slobode za hrvatski narod u okrilju kojega bi Srbi imali potpuna jednaka prava kao i Hrvati.

Te okolnosti koje su se činile značajne za budućnost i koje su imale izgleda stvoriti moguće skladno razumijevanje i uzajamnu dobrobit, propale su na žalost u prvim tjednima 1906. godine kada se mađarska oporba uspjela dogovoriti s bečkom vladom i na temelju tog dogovora prihvaćen je stari vođa liberala i začetnik tog pokreta Ferenc Kossuth. To je imalo za posljedicu *sine die* odgodu općih izbora koji su trebali stvoriti određenu osnovu za politički preustroj naroda u sastavu carevine, a kojima su se Mađari odlučno suprotstavili jer su predstavljali određenu opasnost njihovoj hegemoniji.

Izigravanje te kratkotrajne nade išlo je u prilog mišljenju manjine koja je tražila da se prihvate radikalna, otvorena separatistička određenja. Tako se mogao postići hrvatsko-srpski (u Hrvatskoj) sporazum koji je nagovještivao budući uspon jugoslavenske ideje. Sve je to svojedobno upozoravalo na bespovratno kretanje prema zaista radikalnim stajalištima.

U hrvatskoj dijaspori u svijetu, posebno u objema Amerikama, ti su događaji potaknuli razbuktavanje rodoljubnih osjećaja koji su prerasli u nacionalističke.

Antofagasta, važna luka na sjeveru Čilea i njezino područje na kojem je živio znatan broj Hrvata iz Dalmacije, bijaše jedno od središta ranog političkog previranja i njegov će se utjecaj proširiti na okolne, ali i na one izvan čileanskih, na skupine iseljenika u Boliviji i Argentini, a stići će i u udaljeni Punta Arenas na Magellanovu tjesnacu.

Tu će mišljenja Hrvata iz Antofagaste, koje se širilo ponajprije putem *Slobode*, naći svoj odjek. Rodoljubni se žar širio velikim prostranstvima na kojem je živjela hrvatska zajednica i on se izražavao na različite načine od običnih razgovora uz kavu do spontanijih govora i izlaganja na skupštinama ili iznenadnih rasprava, zatim na velikim proslavama povijesnih događaja poput primjerice krunidbe prvog hrvatskog kralja Tomislava i episkopskog sinoda koji je Zvonimir sazvao, ili u alegorijskim slikama o hrvatskom preporodu i u oslikavanju značajnih osoba kao što su Ivan Gundulić, general Josip Jelačić, Starčević i Strossmayer. Izvodile su

ne (osim u doba Napoleona, od 1906. do 1814.). S druge strane Hrvatska kao pridružena kraljevina već od 1102. (Pacta Conventa) činila je dio mađarske krune Svetog Stjepana. Pa iako je jedna i druga kruna bila ujedinjena u osobi Franje Josipa, unutrašnji odnosi u carstvu su bili podijeljeni između vlade u Beču (Cislajtanija) i Budimpešti (Translajtanija) u skladu s austrougarskim dogovorom u kojem je izvorište dvojnog dunavskog carstva.

se također junačke drame i pjevale su se pjesme i hvalospjevi patriotskog sadržaja, među njima i osjećajna "Lijepa naša domovina".¹⁷

U tom ozračju dubokih nacionalnih osjećaja pojavila se na početku proljeća 1907. ideja da se stvori matično udruženje "Dom" pod čijim bi se okriljem okupila sva dotadašnja društva uključujući i "Austrijsko društvo uzajamne pomoći". Tu su zanimljivu zamisao dali Pedro Hrdalo, Jorge Jordan i Esteban Livačić.

Osnivački se sastanak održao 28. rujna i na njemu je dogovoreno stvaranje "Jugoslavenskog doma". Njegovo ime začuđujuće se rano pojavilo s obzirom na pridjev jugoslavenski čija je politička konotacija očita jer su se među osnivačima nalazili ljudi kao što su Hrdalo i José Pasinović, poznati kao austrofili ili legitimisti. U nedostatku drugih objašnjenja koji bi nas zadovoljili, treba prihvatiti to ime kao znak tolerancije prema političkim načelima hrvatskih narodnjaka.

Treba također napomenuti da su u pripremama i ustrojstvu te nove društvene udruge sudjelovali istaknuti predstavnici legitimista što pokazuje da je unatoč razlikama bilo moguće skladno, uzajamno ophođenje, da je iznad svega bratska ljubav prožimala sve sudionike.

Prirodno je ipak bilo da osjećaji onih koji su zastupali hrvatsku ideju, jugoslavensku ili legitimističku, izbiju na površinu i da postanu izvor razilaženja, čemu se može pripisati neuspjeh te zamisli dok je još bila u začetku. No, to je ipak bio vrijedan prvi pokušaj u doba koje još nije bilo zrelo za jednu takvu zamisao.

U to vrijeme u Punta Arenasu se pojavio novi list pod sugestivnim imenom *Domovina* koji je od samog početka trebao biti glasilo s nacionalnim težnjama.

U međuvremenu, vijesti iz Europe su zaista bile zabrinjavajuće jer su nagovještivale krizu slavensko-austrijsko-mađarskih odnosa što je moralo utjecati na buduće događaje na Balkanu.

Napetosti su započele u užoj Hrvatskoj koja je zapravo bila pod mađarskom vlasti.

Hrvatska oporba u zagrebačkom parlamentu, a ona je predstavljala pretežnu većinu hrvatskog naroda, izrazila je nepovjerenje kukavnoj banovoj vladi u Hrvatskoj, koju je nametnula Budimpešta. Nakon toga ban, da bi izbjegao tenzije, raspušta 12. prosinca 1907. godine Sabor. Narodni zastupnici su iznijeli ozbiljne optužbe na ponovnu tešku povredu Ustava, što povlači kršenje mađarsko-hrvatske nagodbe.

U takvoj vrućoj klimi sazvani su novi parlamentarni izbori u veljači 1908. na kojima su mađaroni doživjeli strašan poraz. Na to je Franjo Jo-

¹⁷ "Nuestra Hermosa Patria", hrvatska nacionalna himna.

sip, koji je pozvan da bude sudac u političkim sukobima, donio 13. ožujka dekret o ukidanju Sabora. Na taj postupak poslanici oporbene hrvatsko-srpske koalicije odgovorili su "Ožujskim manifestom" (20. III. 1908.) kojim se proglašava neotuđivo pravo hrvatskog naroda na samoopredjeljenje i ujedinjenje bratskih slavenskih naroda po krvi i zajedničkom jeziku.

Odgovor nametnute carske vlasti bio je primjer okorjele i slijepo nepopustljivosti dvojne monarhije da se suoči i razmotri osjetljiva goruća pitanja: apsolutističku i sumornu vlast, gušenje javnih sloboda, gaženje autonomije Sveučilišta u Zagrebu, žarište nezadovoljstva prema vladajućem režimu.

Stanje je bilo veoma teško kad je austro-ugarska vlada odlučila aneksirati povijesne hrvatske krajeve Bosne i Hercegovine. Sličan čin, koji bi hrvatski narod trebao prihvatiti s oduševljenjem, ako bi značio konačno oslobođenje svetih i neslobodnih zapadno-kršćanskih krajeva, koji su do 1878. bili pod turskom vlašću, postigao je zaprepaštenje zbog odluke Austro-Ugarske da ih stavi pod svoju dominaciju umjesto da ih priključi - kao što bi to bilo sukladno s povijesnim pravom - Hrvatskoj. To je duboko povrijedilo hrvatski nacionalni osjećaj i uznemirilo Kraljevinu Srbiju koja je također imala aspiracija prema tim starim slavenskim zemljama.

Da bi se zataškala tako velika nepromišljenost, izmišljen je i pripremljen lažni proces protiv nekolicine zastupnika hrvatsko-srpske oporbe da su se stavili u službu strane vlade u Beogradu, a protiv carskih interesa. Bio je veoma žalostan taj poznati proces u Agramu (austrijsko ime Zagreba) koji nije nimalo postigao svoj cilj, već je umjesto toga izazvao međunarodnu osudu i pridonio tomu da se hrvatska dijaspora okupi oko političkog programa koji se nepobitno okretao prema jugoslavstvu.

Uzaludno je nekoliko političara u Beču, među kojima je bio i nasljednik krune nadvojvoda Franz Ferdinand savjetovalo dvojnoj vladi da bude umjerena kako se ne bi povećale tenzije u Hrvatskoj, koje bi se od antimađarskih mogle pretvoriti u antiaustrijske. Umjerenjacima je možda ostala jedina mogućnost da se sačuva carstvo tako da se Slavenima prizna status jednakosti s Nijemcima i Mađarima i da se njihova država preustroji u veliku federaciju.

Možemo zamisliti kako su se u Punta Arenasu primale jedna za drugom vijesti o kojima se govorilo i raspravljalo na osebujan slavenski način, na skupovima i sastancima. Možemo također pretpostaviti kako su tijekom vremena mišljenja i uvjerenja polako poprimala sve očitiju orijentaciju u prilog jugoslavenskoj ideji. Bijaše to polagana, ali očigledno neizbježna promjena.

Tada, pri kraju 1908. godine, u Punta Arenasu stiže doseljenik, liječnik Mateo Bencur, Slovak po rođenju, ali je dugo službovao i živio na

dalmatinskom otoku Braču, gdje se i oženio s Petronijelom Didolić, iz ugledne obitelji u Selcima. Bencur je bio vrlo inteligentan čovjek, široke naobrazbe i vrlo je brzo postao poštovan i cijenjen u naseobini hrvatskih iseljenika zbog svojih ljudskih osobina i razboritosti. Bencur je po svom intelektualnom opredijeljenju bio zastupnik slavenske ideje što ga je tada svrstalo u Starčevićeve poklonika. Njegovo znanje i jasnoća razmišljanja učinili su ga nedvojbeno čimbenikom sklada i umjerenosti i utjecajnom osobom u intelektualnom krugu Hrvata u Magallanesu i među većinom običnog iseljeničkog stanovništva.¹⁸

Pravi opis stanja, koji su mnogi događaji pokrenuli u većeg dijela iseljenika, možemo naći u proglasu koji se 23. listopada dijelio u Punta Arenasu, a bio je namijenjen Hrvatima, Srbima i drugim Slavenima u Magallanesu¹⁹ i odnosio se na lažan proces u Zagrebu. Proglas je ovako glasio:

“Braćo!

Nama Slavenima u habsburškoj monarhiji, pored toga što smo odavnina njezini najjači stubovi, prestoni tragična budućnost zbog njemačke i mađarske nadmenosti koja nas pokušava uništiti.

Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, a zatim nedavno pripojene pokrajine Bosne i Hercegovine za nas postoje samo na papiru. Ti ostaci nekada slobodne naše slavne i stare domovine, u stvari, pretvoreni su u prostore namijenjene političkim procesima.

U glavnom hrvatskom gradu, u kulturnom Zagrebu, ovih se dana završava sraman proces na kojem su osuđena mnoga naša dična srpska braća, pravi mučenici i branitelji našeg slavenskog imena i slobode.

A zbog čega je sve to?

Pred neko vrijeme Srbi i Hrvati sjetiše se da su jedan isti narod s dva imena i prekinuvši svoju bratoubilačku borbu, pružiše od srca jedna drugome ruku pomirenja kako bi se skupa posvetili kulturi i nacionalnome gospodarstvu e da bi našem narodu svanuli bolji dani.

To iskreno i bratsko jedinstvo uzbunilo je Nijemce i Mađare i kano što su nakanili okupirati Bosnu i Hercegovinu, silovito se prihvatili posla da ih na silu pokore kad već to ne mogaše milom.

(...) S ovog slobodnog tla, naše druge domovine, iz slavne Republike Čilea u kojem uživamo slobodu i gostoprimstvo njegovih sinova, iz ove zemlje natopljene krvlju svojih mučenika, pobjednika nad tiranijom, po-

¹⁸ Mateo Bencur koristio je kao pseudonim Kukućin. Esteban POLACOVICH, “La soledad étnica en la obra de Martín Kukucín - La suerte de los croatas en Punta Arenas”, *Studia Croatica*, br. 82.-83. (1981.), 168.-175.

¹⁹ Zapravo tada zaista nije bilo drugih Slavena u Magallanesu osim Hrvata pa je spominjanje “Srba i drugih Slavena” služilo samo radi dojma.

kažimo da smo dični sinovi naših besmrtnih predaka i prosvjedujemo protiv tog modernog vandalizma 20. stoljeća.”²⁰

Ovaj energičan proglas potpisuju između ostalih Juan Sekul, Mateo Bencur, Pedro Hrdalo, Jerónimo Martinić, Andrés Juričić, Vladimir Perović, Pedro Gašić, Simon Juan Paravić, Juan Paravić, Augustin Denegri i Jorge Jordan.

Njime su Hrvati u Magallanesu pozvani na skupštinu na kojoj će se govoriti o novim okolnostima. Ona se održala sljedećeg dana uz velik broj prisutnih iseljenika, koji do tada nije zabilježen ni na jednom od takvih skupova. Nazočnima su se obratili Juan Sekul, Vladimir Perović i Jorge Jordan i objasnili kako su povod skupštini izraziti rodoljubni osjećaji.

Skupština je aklamacijom prihvatila javno priopćenje sljedećeg sadržaja:

“1. Hrvati i Srbi (sic) koji žive u Punta Arenasu, Čile, okupljeni na općoj i javnoj skupštini dostojanstveno prosvjeduju protiv nepravedne presude na takozvanom procesu za navodnu veleizdaju u Zagrebu i upućuju najsrdačnije pozdrave nepravedno osuđenoj braći Srbima.

2. Uvjereni da su Hrvati i Srbi isti narod i da se samo u zajedničkom djelovanju nalazi spašenje naših naroda, suglasni smo, podržavamo i odobravamo rad hrvatsko-srpske koalicije i želimo da se Hrvatska što je moguće prije oslobodi krvoločnih vanjskih i unutrašnjih neprijatelja.”²¹

Taj usuglašeni zaključak skupštine poslan je u inozemstvo preko novinske agencije “Havas”, a posebno je dostavljen borbenom listu *Materinska riječ* u Rosariju.

Unatoč rodoljubnom žaru koji su ti postupci i događaji uspjeli rasplamsati među Hrvatima u Magallanesu, umjerenost je i dalje bila pravilo u svakidašnjem suživotu iseljenika iako su njihova opredjeljenja prema određenim pitanjima bila oprečna. Čak bi se i jedni i drugi okupili na prijemovima i čašćenju austrijskih predstavnika koji su posjećivali Punta Arenas do 1910. godine. Takvo vladanje onog dijela Hrvata, koji je prožet domoljubljem bilo je moguće jer su s jedne strane odlučno podržavali personalnost i prava daleke domovine i stoga su prosvjedovali protiv mađarske tiranije koju je Beč tolerirao, no, s druge strane su se smatrali kulturnim podanicima dvoglave monarhije.

Duh umjerenosti i prijateljstva poticao je također i stari list *Domovina* (vodio ga je Gašić, osoba iskrenih i radikalnih nazora), koji se zatim zove *Novo doba*, a uređuje ga Juan Trutanić, njegov novi vlasnik (1910.). U novoj uredničkoj politici taj je list zastupao ujedinjenje svih pripomoćnih društava jedino pod slavenskim imenom. Kasnije se tom prijedlogu priključila i “Progonjena materinska riječ” iz Rosarija i zagovarala udruživanje pod imenom “Hrvatsko-slavensko pripomoćno dru-

²⁰ L. BONAČIĆ DORIĆ, n. dj., 165.-166.

²¹ Isto, 176.-177.

štvo". No, do udruživanja nije došlo zbog suprotnih ideoloških stajališta njihovih vođa.

U to doba umjereno hrvatstvo u ostvarenju svog glavnog cilja, rješavanja hrvatskog nacionalnog pitanja u Habsburškom carstvu i dalje je računalo na potporu hrvatskih intelektualaca u Magallanesu. To potvrđuje podulji napis "Austro-Ugarska i federalizam" koji potpisuje Lucas Bonačić, a tiska ga *Domovina* u broju od 18. rujna 1910. U njemu autor brani indicirani sustav unutrašnje vlasti i ustavni ustroj kao jedini mogući u usklađivanju nacionalnih suprotnosti u carstvu i na taj način spašavanja jedinstva.

Zatim je nastala nova promjena u listu *Novo doba* (1911.), a Bonačić je postao urednik. On je počeo zastupati filojugoslavensko stajalište i u tome je računao na suradnju Miroslava Tartaglie, značajne osobe iz radikalnog kruga. Pod novim uredništvom taj je list vodio prijateljsku raspravu s listom *Zajednica* iz Rosarija, koja je zamijenila agresivnu *Materinsku riječ* i zastupala umjerenost, a ona je, čini se, nadahnjivala borbeno hrvatstvo.

To je potaknulo ondašnje uprave hrvatskih društava da sazovu proširenu skupštinu za 12. svibnja 1911. godine na kojoj bi raspravili pokretanje novog lista koji bi vjerno iznosio njihova stajališta i zahtjeve iseljenika nastanjenih u Magallanesu, ali koji bi istodobno bio i glasilo hrvatstva u Južnoj Americi. Doktor Bencur je, obraćajući se okupljenima, iznio zamisao koja, sudeći po svemu, nije samo izražavala njegova promišljanja nego je bila i opće stajalište hrvatskih intelektualaca.

"Glasilo koje namjeravamo pokrenuti", istaknuo je jasno ugledni liječnik, "bit će u službi našeg narodnog hrvatskog duha i mogao bi postati organ ne samo hrvatske naseobine u Punta Arenasu nego svega našeg iseljeničtva u Južnoj Americi. Punta Arenas bi se tako pretvorio u središte nacionalnog buđenja, sad kad je prestala izlaziti "Materinska riječ" i on bi nas veoma dobro predstavio u ovim trenucima kad izražavamo nepovjerenje u "Zajednicu" iz Rosarija u Santa Feu. Ne samo što bi on predstavljao naše interese nego bi okupio oko sebe svu našu slavensku braću, posebice južno-slavensku, prvenstveno Srbe s kojima se želimo ujediniti."

Zatim je, izloživši svoje raspoloženje i zamisli, dodao:

"List će zastupati ista ona prava koja traži naša domovina, a koja joj prema prirodnim zakonima pripadaju i koja treba osvojiti od svojih ugnjetivača. Hrvatska je samostalna kraljevina sa svojom vladom i parlamentom, ali, gospodo, ona nije toliko slobodna kao što su Srbija i Rumunjska već je sastavni dio austro-ugarskog carstva. Stoga trebamo poštivati našeg cara kao našeg legitimnog suverena jer je istodobno i hrvatski kralj. Moramo ga poštivati budući da ne možemo izbjeći tu obvezu. To nam ne smeta i ne priječi nam da branimo naša legitimna prava i pra-

va naše domovine. Taj list mora biti iznad naših sukoba. Kako nam postojanje dvaju listova ne govori ništa drugo doli o nejedinstvu koje već doživljavamo, a naša bi zamisao trebala izbjeći to zlo. Eto tako ja mislim o tom projektu. O toj zamisli trebamo raspraviti i odlučiti.”²²

Započela je rasprava. Oni koji su držali da taj prijedlog sadrži neograničenu naklonjenost Austriji, to su iznijeli i isticali stare habsburške nepravde prema hrvatskom narodu, a oni koji su ga osporavali, složili su se ipak s općom idejom.

Jorge Jordan, jedan od neospornih zagovaratelja hrvatskog narodnjaštva, sa svoje je strane branio Bencurovo stajalište istaknuvši kako se njegove riječi trebaju shvatiti kao osobno mišljenje čovjeka nedvojbeno liberalnih ideja, ali da se zbog toga ne bi nitko trebao odreći svojih prava. Dodao je kako Hrvati ne mogu ostvariti samostalnost revolucijom jer utopija je ipak utopija. Samo se ustavnim putem mogu ostvariti prava Hrvata i sloboda.

“Trebamo se boriti za svoje ujedinjenje i ujedinjenje naših zemalja unutar austrougarske monarhije, a ta nam prava po zakonu pripadaju. Nije moguće postići našu slobodu drugim sredstvima. Ove naše novine moraju biti protiv svake nepravde i protiv vlade i njenih institucija. Na taj način trebamo tumačiti riječi doktora Matea Bencura.”²³

Na kraju, objašnjavajući svoje mišljenje, dobronamjeran liječnik i filantrop je objasnio: “Rekao sam da trebamo poštovati našeg suverena kao hrvatskog kralja. Na to nas obvezuje dužnost i moral, ali nas to sprječava da zahtijevamo oslobođenje i ujedinjenje naših zemalja i da budemo vjerni našim pravima, neka nam se ona dadu i poštuju. Mnogi nisu shvatili i razumjeli moje riječi. Naš će list pisati protiv svega onoga što predstavlja nepravdu i protiv vlasti koja se okreće protiv naših prava. To će biti jedan dio njegova programa.

Ako su nam vlade loše, najprije na nas pada krivica. Mi smo oni koji biramo naše predstavnike, a većina njih će tvoriti vladu. Ne sastavlja naš kralj vladu već parlamentarna većina. On ima toliko utjecaja u formiranju vlade koliko ga ima predsjednik Republike Čilea u kongresu. Uvijek sam bio u oporbi prema vladama i nezakonitosti i nitko na mene nije utjecao. I mogu vam izjaviti da me to što sam se suprotstavljao vladama, nagnalo da dođem u Ameriku.”²⁴

Na kraju je većina prihvatila prijedlog rukovoditelja hrvatskih udruga. *Novo doba* je prestalo izlaziti na kraju mjeseca srpnja. Uskoro ga je zami-

²² L. BONAČIĆ DORIĆ, *Cuarta parte y final de la Historia de los Yugoslavos en Magallanes* (rukopis), Arhiv Patagonijskog instituta, Punta Arenas, 223.

²³ Isto, 224.

²⁴ Isto.

jenila obnovljena *Domovina* čiji je ton odisao umjerenošću, kakva je bila i sredina.

Oni koji su tražili neku krajnju poziciju, nezadovoljni stajalištima *Novog doba* koji su smatrali sličnim *Zajednici*, odlučili su da sami pokrenu novi list koji bi izražavao njihov radikalizam. To je bio *Dom* koji je osnovao i uređivao Pedro Gašić. U vrijeme kad se pojavio, bio je organ neke neobične "Hrvatske pučke narodne omladine u Magallanesu", stvorene, kako su to isticali, da se bori protiv austrofilstva u Južnoj Americi (čitaj: *Zajednice*). No, bio je kratkog vijeka jer je prestao izlaziti u 1912. godini.

Prijelaz iz hrvatstva u jugoslavenstvo

Na početku 1910. društveni život u hrvatskom iseljeništvu u Punta Arenasu pokazivao je obnovljenu živahnost.

Tako je u travnju 1911. na poticaj neumornog i poznatog kulturnog intelektualnog djelatnika Andrésa Juričića obnovljena Hrvatska čitaonica. Sljedeće se godine, 27. rujna, pojavio Hrvatski sportski klub Sokol, društvo nadahnuto sportskim i duhovnim ciljevima i načelima slavenskog sokolskog pokreta zajedničkog zapadno-slavenskim zemljama. On je ubrzo pristupio Hrvatskom sokolskom savezu u Zagrebu. Istodobno s tim hvalevrijednim i potrebnim pobudama hrvatske mladeži, pokrenuto je novo nastojanje u stvaranju Hrvatskog doma kao više udruge, koja bi okupila udruženja nastala iz obilnog društvenog djelovanja ovdašnjih iseljenika, ali to nije ni tada uspjelo. Tek će se godinu i pol kasnije ta trajna zajednička želja ostvariti kad je Jorge Jordan postao predsjednik osnivačkog odbora.

U međuvremenu, napetost između balkanskih kršćanskih država i Otomanskog Carstva pretvorila se u oružani sukob (mjesec studeni 1912.). Rat je pokrenuo među Hrvatima diljem svijeta vrlo živ duh južnoslavenske solidarnosti prema kraljevinama Srbiji i Crnoj Gori.

Taj bratski osjećaj odmah je našao svoj oblik u suradnji sa Srpsko-crnogorskim crvenim križem radi distribucije humanitarne pomoći na ratno poprište. No, sukob je posebno poslužio kao povod za oživljavanje uspavanog vatrenog hrvatstva u Magallanesu jer se nije vodilo računa o tome da će pobjeda kršćana nad Turcima, a to se upravo dogodilo, značiti pojavu jake i utjecajne Srbije koja bi mogla preuzeti pokret za očekivano ujedinjenje južnih Slavena i isto tako pridonijeti konsolidaciji stanja među Slavenima u Habsburškoj Monarhiji, kao što je to govorio Mateo Bencur na sastanku hrvatskih udruženja održanom u to doba.

No, slijepa tvrdokornost mađarskog hegemonizma u Hrvatskoj i tolerantni odnos bečke vlade prema njemu, nastavila je svojim političkim pritiscima, a nije opazila da je vremena za ispravak te politike sve manje.

Ipak su u Magallanesu, činilo se, čak i radikalni rodoljubi još uvijek očekivali čudo od klonule federalističke ideje.

Na javnom predavanju, održanom 5. travnja 1914. godine, o "austro-ugarskom pitanju" istaknuti intelektualac Lucas Bonačić je iznio tada još uvijek zajedničko promišljanje:

"Austro-ugarska monarhija", istaknuo je on, "nije kompaktna zemlja već centrifugalna i heterogena jezgra mnogih jukstapozicioniranih rasa čije opozicionističke tendencije su nastale u centralističkom i imperijalističkom sustavu koji ne odgovara niti zadovoljava nacionalne principe. Stoga je Austro-Ugarska osuđena da bude samo i isključivo federacija. Federativno uređenje bi osiguralo sve zahtjeve, zadovoljilo bi svačija prava i pridonijelo bi rješenju svih pitanja u Austro-ugarskoj.

U federalističkom sustavu našlo bi rješenje i hrvatsko pitanje koje je duboko uzdrimalo redovito funkcioniranje carevine. Hrvatima bi bilo svejedno ako bi se u okviru habsburške monarhije našli u trojstvu ili federativnom sustavu. Ono što bi bilo za njih bitno jest postići ujedinjenje Hrvatske domovine. Federalizam zadovoljava sve želje i učinkovito osigurava sva prava.

Antislavenstvo, koje danas karakterizira dualistički sustav, u federaciji bi na zadovoljavajući način prestalo i to u unutrašnjoj i vanjskoj politici jer bi nestali i njegovi neposredni uzroci, to jest rasna nadmoć i hegemonija dviju rasa. Austro-Ugarska bi prestala biti porobljivačka i imperijalistička država i za to joj je potrebno imati svijest naroda o zajedništvu. Ono što je danas moguće u Njemačkoj, nije moguće u habsburškoj monarhiji.

Zato federalizam treba pozdraviti kao sretan spoj i načelo koje daje velike rezultate, on bi donio smirivanje i potpuno bi odgovarao povijesnim i demokratskim zahtjevima. Time bi se riješio veliki problem, politički i društveni problem srednje Europe u čast pravednosti pravde."²⁵

Bonačić je, uz to, tvrdio da će federativno uređenje na kraju krajeva biti samo jedna etapa više, sama po sebi vrlo važna, ali ne i cilj. Zato je bilo prijeko potrebno utvrditi: "Ako bi u Monarhiji federativno uređenje došlo do svog potpunog izraza, to bi bio samo prijelazan period sukladan sa zakonima evolucije i formiranja društava i naroda. Demokratsko načelo zahtijeva da nacionalna misao dostigne svoj najveći razvoj dok prirodni proces stvari postizava savršeni ljudski cilj.

Austro-Ugarska je osuđena da prije ili kasnije nestane. Ta tendencija, koja vodi narode prema nacionalnom ujedinjenju sa svojim etničkim skupinama, elementima koje ih povezuju u rasno srodstvo, mora se ostvariti kao univerzalno pravo koje vlada svijetom sve dok postoji društvena organizacija koja se temelji na Državi.

²⁵ Isto, 348.

To nije samo politička aspiracija, to je prirodna sklonost u opreci s načelima osvajanja i prevlasti. I tako, u skladu s tendencijama tog zakona, različite skupine u monarhiji će se ujediniti, svak sa svojim. Hrvati, odzivajući se zovu tog zakona, stvorit će svoje nacionalno ujedinjenje sa Srbima kao što su i do sada ostvarivali svoju duhovnu i kulturnu vezu i formirati jugoslavensku skupinu, čežnju ilirskog prepорода i uskoro ćemo vidjeti kako oživljuje Jugoslavija, koja je jedno stoljeće bila žarka želja Ilira. Taj se proces odvija na Balkanu nakon jednog stoljeća u sužanju.²⁶

No, hici u Sarajevu zauvijek će ubiti svaku nadu da bi to Beč i Budimpešta razumjeli i prihvatili i ubrzo će odvesti hrvatstvo u Magallanesu kao i sve slavensko iseljeničtvo prema otvorenom jugoslavenstvu.

Ako je slijed događaja nakon atentata, koji je pokrenuo Veliki rat, uzbudio Europu i čitav svijet, kako je tek utjecao na osjećaje Hrvata u dijaspori.

Bilo je to teško razdoblje, vrijeme opredjeljenja, jer kad je izbio austro-srpski sukob, trebalo je izabrati jednu ili drugu stranu, odnosno prikloniti se imperijalnoj centralnoj sili ili Antanti. Pretežna većina Hrvata, raštrkana po svijetu, kako u Magallanesu tako i u drugim krajevima, morala je - sa svoje točke gledišta - shvatiti da je započeti rat germansko-mađarski i slavenski sukob.

No, Hrvati u Magallanesu se nisu naprečac opredjelili jer između 28. lipnja 1914., dana kad je izvršen atentat na prijestolonasljednika austro-ugarske carske krune i javne objave o svome priklanjanju srpskoj strani, postojalo je vrijeme neodlučnosti i očekivanja kako će se događaji razviti u Europi.

U tom smislu govore riječi Bencura, predsjednika Hrvatskog doma i Hrvatskog saveza koje je izgovorio na vrlo važnom skupu, održanom 27. kolovoza, na kojemu su bili svi čelnici hrvatskih udruženja. Skup je sazvala "Hrvatsko pripomoćno društvo" radi rasprave o stvaranju odbora za humanitarnu pomoć srpsko-crnogorskim borcima.

Razboriti Bencur je savjetovao tada umjerenost dok se čeka razvoj događaja u Starom svijetu i podsjetio da su se za Austro-Ugarsku prisiljeni boriti mnogi Hrvati, a njih, dakako, ne možemo smatrati neprijateljima. Na te njegove riječi oštro je odgovorio Miroslav Tartaglia i time izrazio mišljenje većine okupljenih. Zapravo, nije tada bilo lako suspregnuti zanos mnogih koji su se zalagali za bratstvo južnih Slavena i koji su vatretnim govorom uspjeli rasplamsati žar u mnogim hrvatskim srcima.

Tada je stvoren Odbor srpsko-crnogorskog crvenog križa i siročadi domovine, prva udruga nastala u okrilju hrvatskog iseljeničtva u Punta Arenasu kao plod militantnog jugoslavenstva.

²⁶ Isto, 349.

Potrebno je također navesti i to da su legitimisti okupljeni u Austrijskom društvu po hitnom postupku prihvatili već donesenu odluku (6. kolovoza) o dobrovoljnom upisu svojih članova u Austro-ugarski crveni križ. Tako je postala očita podjela naklonjenosti među braćom istog hrvatskog naroda prema zaraćenim stranama. Time su se još više produbile već nepomirljive razlike među Hrvatima u Magallanesu. Tijekom vremena ta stajališta navedenog društva dovela su do dobrovoljnog povlačenja pojedinih članova ili do isključivanja nekoliko članova koji se nisu osobno slagali s njegovim opredjeljenjem.

Nastajanje jugoslavenstva

Nekoliko je sljedećih tjedana svima proteklo u očekivanju stajališta nacionalnih vođa u Hrvatskoj i Dalmaciji na temelju kojih bi se usmjerio pokret za Hrvatsku. Doznalo se da su poštovani prvaci Frano Supilo, Ante Trumbić i još neki emigrirali i da su onda dogovorili političko stajalište, zajedničko za sve južnoslavensko, posebice hrvatsko iseljeničtvo raštrkano po svijetu. Ono je sadržavalo opredjeljenje o odvajanju izvornih hrvatskih zemalja i naroda i njihovu integraciju u novu državu zajedno sa Srbima, Crnogorcima i Slovencima. Radi borbe za taj uzvišeni cilj u Parizu je osnovan Jugoslavenski odbor u koji su ušli najveće vođe hrvatskog nacionalnog pokreta i predstavnici srpske manjine u Hrvatskoj. Njegova je prva zadaća bila slanje promidžbenog materijala u glavna iseljenička sjedišta u Sjedinjenim Američkim Državama i u Južnoj Americi.

Potaknuti zanosom koji je to stajalište probudio, hrvatski su se nacionalisti u Magallanesu slobodno izjašnjavali za jugoslavenstvo i tako ojačali taj pokret. Dana 27. prosinca te nesretne 1914. godine osnovano je Gospojmsko društvo 'Hrvatska žena' koje će se kasnije pretvoriti u Odbor jugoslavenske narodne obrane 'Katarina Zrinski'.

Godina 1915. je bila, kao što se to moglo očekivati, doba velike promidžbe, koju su vodili pobornici jugoslavenstva u Punta Arenasu, a ako im je trebala pomoć, dobivali su je od skupina Hrvata u Antofagasti i Valparaísu. Njegovi su glavni glasnogovornici bili Tartaglia, Slavko Brnčić i Pedro Gašić koji su snažno i stalno radili na širenju jugoslavenstva, uvjeravali ljude, održavali govore i predavanja. Neumorni Gašić je prije mnogo godina osnovao Jugoslavensku školu u čijem se imenu još jednom može vidjeti neslomljiva pozicija slavenskog unionista.

Na kraju godine najvatrenije pristaše jugoslavenstva (među ostalima: Jodan, Bonačić, Antonio Jovanović i Pedro Marangunić) uspjeli su osnovati Ogranak 'Dalmacija' jugoslavenske narodne obrane. Jedna od prvih njegovih aktivnosti je bilo imenovanje delegata za Jugoslavenski kongres u Južnoj Americi koji je sazvalo hrvatsko vodstvo u Antofagasti, a koji se trebao održati sljedećeg siječnja 1916. godine. Za voditelje delegacija hrvatske naseobine u Punta Arenasu bili su izabrani Jorge Jordan, predsjednik privremenog Odbora i Lucas Bonačić.

Kongres je u Antofagasti (21.-24. siječnja), kao što se to i očekivalo, trebao izvršiti snažan utjecaj u razvoju jugoslavenskog pokreta u Južnoj Americi i svijetu s ciljem pridobivanja većine iseljenika za ideju o ujedinjenju južnih Slavena poslije rata. Nadahnuta zaključcima kongresa ojačala je domoljubna promidžba i solidarna potpora Odboru 'Dalmacija' kojim je od svibnja predsjedavao poštovani Mateo Bencur. Propagandni rad u ostalim iseljeničkim sredinama, raštrkanim po južnom području, za kratko je vrijeme urodio otvaranjem ogranaka ili pododbora u Puerrou Santa Cruzu i San Jualanu (argentinska Patagonija) i u Porveniru (Ognjena zemlja). Kao još jedna posljedica te obnovljene aktivnosti dogodila se još jedna promjena lista *Domovina* koji je sada postao službeno glasilo Odbora 'Dalmacija' pod imenom *Jugoslavenska domovina*.

Nacionalisti su izvrgavali ruglu mjesne legitimiste zbog njihove suradnje s austro-njemačkim neprijateljem. Bilo ih je žalosno vidjeti kako prikupljaju novčane priloge za Austro-njemački crveni križ i sudjeluju na zabavama s lutrijama i u rasprodajama na kojima se skupljao novac za taj crveni križ ili kad su preplatili udruge (Društvo i Austrijski centar) na časopise koji su zastupali centralnu imperijalnu politiku. Stoga je prirodno da su se stalno osipali njihovi redovi i da je mržnja između dviju strana dovela do žalosnog događaja, atentata i ubojstvo Juana Lice (1917.). Atentat se pripisao krajnjem legitimizmu.

Na kraju te 1916. godine Odbor 'Dalmacije' jugoslavenske narodne obrane sazvaio je opću skupštinu, koja se održala 30. prosinca, a imala je jedini cilj - prosvjediti protiv krunidbe Karla Habsburškog, nasljednika Franje Josipa za mađarskog i hrvatskog kralja, koja se upravo toga dana održavala u Budimpešti.

Bencur je u vrlo značajnom govoru istaknuo da hrvatski suvereni mogu biti samo kraljevi iz narodne dinastije Karađorđevića i okrunjeni u Zagrebu. Skupština je donijela zaključak da se ne prizna habsburški monarh i izrazila je lojalnost srpskom suverenu Petru Karađorđeviću kojega je smatrala budućim kraljem svih južnih Slavena. Nakon nekoliko mjeseci, činilo se da stanje na zaraćenoj imperijalnoj i austrougarskoj strani ne ide na bolje unatoč krah u ruske bojišnice 1917. godine. A kad je svijet saznao razloge zbog kojih su se Sjedinjene Američke Države odlučile ući u rat na strani Antante, a jedan od njih je bio priznavanje narodima pravo na samoopredjeljenje nakon što se uspostavi mir, tada su poslanici Hrvata, Slovenaca i Srba, koji su predstavljali svoje pokrajine u bečkom pralamentu, zatražili od carske vlade stvaranje države koja bi okupila južnoslavenske narode pa barem unutar granica habsburškog carstva (Svibanjska deklaracija).

Kad je taj zahtjev postao javan, poslužio je u svladavanju srpskog otpora jugoslavenskoj ideji i učinio je da ona prizna Jugoslavenski odbor u Londonu. Nakon naporan pregovora postignuta je politička suglasnost pa su Ante Trumbić, u ime Odbora i Nikola Pašić, srbijanski premijer,

22. srpnja 1917. potpisali Krfsku deklaraciju koja je dobila ime prema grčkom otoku na kojem su se dvojica čelnika sastala. Ona je trebala stvoriti političku osnovu na kojoj bi buduća nacionalna država Srba, Hrvata i Slovenaca funkcionirala.

Još prije tog događaja, ali već u duhu koji će pretočiti u stvarnost dogovor Trumbić - Pašić, Sokolski savezi Sjeverne i Južne Amerike postigli su da pretežna većina članova svojih združenih društava potpiše nekoliko deklaracija u prilog oslobođenju južnoslavenskih naroda i kasnije njihova ujedinjenja u jednu nacionalnu, suverenu državu. Odgovorajuću deklaraciju za Južnu Ameriku potpisali su istodobno, 5. srpnja, puntaarenaški i antofagatski *Sokol*.

Bili su to pobjedonosni dani jugoslavenstva, koji su Hrvati raštrkani po svijetu pretvorili u svoj najveći smisao borbe za ostvarenje najdražih preporodnih ideja.

Već su nam znani događaji, koji su se dogodili u drugom dijelu 1917. i 1918. godine - strašna propast austrougarskog carstva nastala više zbog snage savezničke vojske. Ta će povijesna okolnost, što se tiče južnih Slavena, dovesti do toga da se 29. rujna 1918. godine u Zagrebu, glavnom gradu Hrvatske, proglasi "Jugoslavenska država" čiji će vladin Nacionalni savjet, dva mjeseca kasnije, 1. prosinca, dogovoriti ujedinjenje sa Srbijom kada se službeno proglašava Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

Posljedice u regiji

Imajući na umu cilj ove studije ne namjeravamo se osvrtni na one povijesne okolnosti koje su dovele do integracije južnoslavenskih naroda i na posljedice te integracije do današnjih dana. Ono što želimo izložiti jesu posljedice koje su iz toga ujedinjenja južnih Slavena nastale u regiji.

Ljudi su, dakako, osim u iznimnim slučajevima kad su se osobne nesloge nastavile, velikodušno jedni drugima stiskali bratsku ruku u znak pomirenja, spremni zaboraviti stare razmirice. Jedino su do danas ostala odvojena zajednička društva zbog ustrajne želje za nezavisnošću kao što je to slučaj s Dalmatinskim društvom nastalim 1919. kada je promijenjeno staro austrijsko ime.

Međutim, bilo je čudno to da je jedan dio hrvatskih iseljenika u Magallanesu oduševljeno prihvatio jugoslavensku ideju i da je nakon 1918. slijepio primio novu narodnost kao svoje podrijetlo i potpuno napustio svoje izvorno ime. Tako iseljenici u Magallanesu nisu više bili Dalmatinci ili Hrvati, nego isključivo Jugoslaveni. Dogodilo se nešto vrlo čudno jer su se u Dalmaciji, odakle su zapravo potjecali svi iseljenici na jugu Čilea, stanovnici od 1918. godine pa do danas osjećali i prepoznavali kao Hrvati.

U nastojanju da nađemo neko objašnjenje te čudne preobrazbe, koja je dovela do tog teško razumljivog odricanja nacionalnog (hrvatskog) iden-

titeta, možemo samo pretpostaviti da su se na taj način mogli riješiti pejorativnog imena Austrijanci kojim su mnogo godina bili identificirani.

Zaista, iseljenici nisu u sebi priznavali to određenje koje su tek dobili dolaskom u Punta Arenas, jer u svojoj rodnoj zemlji bili su jednostavno Dalmatinci ili Hrvati, iako su u političkom smislu bili austrijski podanici, a onda je ta odrednica u iseljeništvu postala službena. Etnikum, koji govori o "austrijskoj" narodosti, mogao se tako shvatiti - a zapravo je i bio shvaćen - kao uvreda i poniženje budući da su pripadali slavenskoj rasi. Stoga je pobjeda jugoslavenstva, a zatim stvaranje nacionalne države južnih Slavena, pružila hrvatskom iseljeništvu sretnu okolnost da se jednom i zauvijek oslobodi mrske i neugodne odrednice. I tako su postali jednostavno Jugoslaveni.

Ono što je bilo još neshvatljivije od preobrazbe nacionalisti, bilo je to da stari, vatreni hrvatski nacionalisti nisu marili za nesretne i konfliktne okolnosti u čitavoj Hrvatskoj kad je Srbija, zaboravivši već Krfski sporazum, nastojala nametnuti političku hegemoniju tom i drugim slavenskim narodima koji su činili novu kraljevinu.

Tu suzdržanost ili ravnodušnost možemo možda razumjeti među njihovim čileanskim potomstvom kojemu su se svi ti događaji mogli činiti donekle stranima, mogli bismo ih shvatiti i u starijih iseljenika kao posljedicu slatkorječivih, profinjenih prodika upornih zagovornika jugoslavenstva, koje su između dva svjetska rata održavale osobe poput Lucasa Bonačića, Matea Domića i Pedra Marangunića, čime su označili samo glavne njegove glasnogovornike.²⁷ Oni su primamljivim izlaganjima, predavanjima i napisima u novinama i u obilnim raznim oblicima društvenog života uspjeli nametnuti jugoslavensko ime priličnom broju iseljenika na jugu Čilea, po podrijetlu Hrvatima.

Prijevod sa španjolskog jezika: Jerko Ljubetić

SUMMARY

NATIONAL AND POLITICAL CONTRAVERSIES AMONG CROATIAN EMIGRANTS IN MAGALLANES, CHILE (1896-1918)

The author presents development of the political ideas and organizations of Croatian emigrants in the Chilean town of Magallanes, during late 19th and early 20th century. Events in the Croatian provinces of the Austro-Hungarian Monarchy during last years of its existence, World War I and the creation of the new Yugoslav state influenced Croatian emigrants in Chile and their political views and opinions.

²⁷ Čak su i stari nacionalni hrvatski simboli, nekoć tako mili i branjeni, bili skinuti i zaboravljeni za vrijeme jugoslavenske euforije, 1918.-1920. Ti su ikonoklasti čak uklonili i stari povijesni grb Hrvatske, Dalmacije i Slavonije koji je poput amajlija krunio zgradu Hrvatskog doma u Punta Arenasu.